

2008 Krizi Sonrası Uygulanan Yeni Korumacılık Önlemlerinin Yükselen Piyasalar Üzerindeki Etkileri 6

İlknur Aşkın¹

Halim Tatlı²

Özet

Korumacılık anlayışının kökenlerinin Merkantilist düşünceye dayandığı bilinmekle birlikte özellikle kriz dönemlerinde korumacı politikaların daha çok uygulama alanı bulduğu görülmektedir. Nitekim 2008 küresel finans krizinin ardından ülkeler tarafından birtakım uluslararası ticareti sınırlandırıcı yöntemlere yeniden başvurulmuştur. Bu yöntemler ise yeni korumacılık yaklaşımına uygun şekilde çeşitli tarife dışı uygulamaları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmada kriz sonrası uygulanan korumacılık önlemlerinin yükselen piyasalar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca uluslararası ticaretle doğrudan ilişkili olan Türkiye'ye ait ihracat ve ithalat verileri üzerinden, söz konusu önlemlere ilişkin Türkiye'nin durumu analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular; uluslararası ticareti önleyici politika ve araçların daha çok gelişmiş ülkeler tarafından tercih edildiğini, yükselen piyasaların kısıtlayıcı uygulamaları yürürlüğe koymaktan ziyade daha çok bu uygulamalara maruz kaldığını, Türkiye'nin ise özellikle 2014-2017 döneminde artış gösteren ihracat sınırlandırmalarından olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir.

1. Giriş

Tarihe bakıldığında zaman üretimin arttığı dolayısıyla da üretim fazlasının meydana geldiği refah dönemlerinde serbest ticaret görüşü ön plana çıkmıştır. Kriz, savaş veya doğal afet gibi refah azaltıcı olarak ifade edilebilecek dönemlerde ise ülkelerin korumacı politikalara daha fazla yöneldiği görülmüş-

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ilknur.askin@goc.gov.tr

2 Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, htatli@bingol.edu.tr, 0000-0002-7940-0087

tür. Nitekim bu iki yaklaşım arasında bir rekabetten ziyade döngüsel belki de tamamlayıcı ilişkiden söz etmek daha anlamlı olacaktır (Demir ve Kurt, 2020, s. 382). Bu kapsamda 1990'ların başlarından itibaren küreselleşme eğiliminin hız kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan değişimler, ticaret ve iktisat politikalarını da etkilemiştir. Özellikle 2008 krizinin ardından, serbest ticaretin ve liberal ekonomik politikaların geçerliliği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu durum, korumacılık ve ekonomik milliyetçilik politikalarının geçmişte kaldığını düşünen birçok araştırmacı açısından tam anlamıyla bir şaşkınlık yaratmıştır. Nitekim savaş sonrası dönemde, çoğu araştırmacı en uygun ticaret sisteminin serbest ticarete dayalı olduğunu savunmuştur. Fakat son dönemde meydana gelen ekonomi sahasındaki gelişmeler bu yaklaşımın mutlak doğru olarak kabul edilemeyeceğini bir kez daha göstermiştir (Yiğenoğlu, 2016, s. 17).

Günümüzde sanayileşmiş olarak kabul gören ülkelerin kalkınma maceralarının hemen hemen tamamı için kırılma noktasının, geçmişte uyguladıkları korumacı ticaret politikaları olduğu göze çarpmaktadır. Korumacılık önlemlerinde 'rol model' olarak görülen gelişmiş ülkelerin başında İngiltere olmakla birlikte, İngiltere'yi Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya ve Almanya izlemiştir. Açıkçası günümüzde ekonomik birer güç haline gelen gelişmiş ülkelerin çoğu ulusal menfaatleri bahse konu olduğunda, serbest piyasa savunuculuğunu bir tarafa bırakarak korumacılığın en şiddetli uygulamalarını benimseyebilmektedirler (Aytekin ve Uçan, 2018, s. 853-854). Gelişmiş ülkelerin menfi tutumları bu ülkelerin güdümünde kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlar üzerinden, neoliberal politikaların uluslararası düzeyde yaygınlaşmasına ve dünya piyasalarının entegrasyonunun sağlanmasında da etkisini göstermiştir. Uluslararası Para Fonu ödemeler dengesinde sorun yaşayan ülkelere stand-by anlaşmaları aracılığıyla birtakım dayatmalarda bulunurken, DB kalkınma kredilerinin kullandırılmasında neoliberal temelli yapısal uyum politikalarının kabul edilmesi koşulunu öne sürmüştür. Dünya Ticaret Örgütü'nde ise kurucu anlaşma vasıtasıyla neoliberal politikaların dünya ekonomisi üzerinde söz sahibi olması sağlanmıştır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin yönetiminde etkin rol oynadığı bu üç uluslararası kuruluş, bilhassa dış ticaretin serbestleştirilmesi ve neoliberal politikaların uygulanması konularında, az gelişmiş ülkeler üzerinden uluslararası sermayenin çıkarlarına hizmet edecek politikaların icra edilmesinde başat aktör olmuşlardır (Karaş, 2017, s. 89-90).

Tarih boyunca 'Korumacılık mı yoksa serbest ticaret mi?' sorusu, farklı iktisat okulları ve iktisatçılar arasında temel tartışma konularından biri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, dış ticarete uygulanan korumacı ve

serbest ticaret politikalarının, dönemlere göre birbirlerinin alternatifi olarak benimsendiği görülmektedir. Genel anlamda bakıldığında ise, gelişmekte olan ülkelerin sanayilerini geliştirmek amacıyla korumacılık politikalarına yöneldiği buna karşın gelişmiş, yüksek kurumsal yapıya ve rekabet gücüne sahip ülkelerin ise diğer ekonomiler üzerindeki hegemonyalarını serbest ticaret marifetiyle sürdürmek istedikleri görülmüştür. Günümüzde “Ticaret Savaşları” dikkate alındığında gelişmiş bir ekonomiye sahip Çin Halk Cumhuriyeti’nin serbest ticareti savunması fakat başka bir gelişmiş ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’nin korumacılık politikalarına yönelmesi ve ticareti kısıtlamaya çalışması kayda değer bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Koçakoğlu ve Özaydın, 2020, s. 631). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de dünyadaki ekonomik konjonktüre bağlı olarak ekonomi politikalarını şekillendirdiği ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında serbest ticaret, korumacılık ve yeni korumacılık alt dönemlerine ilişkin yaşanmış bazı ekonomik gelişmelerin açıklanması önem arz etmektedir:

Tablo 1: Küresel Ekonomide Serbest Ticaret ve Korumacılık Dönemleri

1875-1914	Serbest Ticaret	Altın Para Çağında Ticari Liberalleşme ve Dış Ticarete İlk Genişleme Dönemi
1914-1944	Korumacılık	Savaş, Durgunluk ve Ekonomik Daralma Dönemi
1944-1970	Serbest Ticaret	Kurumsal Kapitalizm Dönemi – Ticari Liberalleşme ve Dış Ticarete Genişleme
1970-1980	Yeni Korumacılık	OPEC Krizi, Stagflasyon ve Ekonomik Daralma Dönemi
1980-2000	Serbest Ticaret	Neoliberal Politikalar Dönemi: Çok Uluslu Şirketler, Ticari Liberalleşme, Rekabet, Tarife Dışı Araçlar ve Finansal Küreselleşme
2008 sonrası	Yeni Korumacılık	Finansal Kriz ve Kur Savaşları Dönemi: Yeni Merkantilist/Yeni Korumacılık Yaklaşımı

Kaynak: (Ünay ve Dilek, 2018, s. 17)

Tablo 1’deki genişleme dönemleri ele alındığında; Britanya’nın dünya sistemindeki egemen rolüyle beraber serbest ticaretin ilk genişleme döneminin yaşandığı, ABD’nin ikinci genişleme döneminde bu rolü üstlendiği, üçüncü genişleme döneminde ise Çin’in ABD’yi bilhassa dış ticaret alanında tehdit etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Fakat üçüncü genişleme dönemi, ilk iki genişleme döneminden kategorik olarak farklılık sergilemektedir. Çünkü bu dönemde, dünya ekonomisinde önceki iki dönemdeki gibi yeni bir egemen ülkenin yükselişinden ziyade, ABD’nin ekonomik gücünün görece

olarak gerilemesi söz konusudur (Ünay ve Dilek, 2018, s. 17). Bu çerçevede, ABD Başkanı Donald Trump yönetiminin son dönemde korumacı ve “Önce Amerika” anlayışına dayalı ticaret politikaları, söz konusu görece gerilemeye tepki olarak değerlendirilebilir; bu politikalar, ABD’nin küresel ekonomik liderliğini yeniden tesis etme ve Çin’in yükselişini sınırlama yönündeki stratejik bir hamlesi niteliğini taşımaktadır.

Korumacılık anlayışının kökeninin Merkantilist düşünceye dayandığı görülmektedir. Merkantilizmin uygulandığı 16. ve 17. yüzyıllarda ticaretin temel hedefi altın stoklarının yükseltilmesiydi. Bu dönemde hazinenin altın stoklarını yükseltmesi, dış ticaret fazlası ile gerçekleştirilmekteydi. Dolayısıyla ihracatı en üst seviyeye çıkartmak ve ithalatı asgari düzeye çekmek, ülkeye altın girişini kolaylaştırmaktaydı. Altın stokunun değişmediği göz önünde bulundurulduğunda merkantilist düşünceye göre bir ülke altın stoklarını arttırırken diğer ülke altın stoklarını kaybetmektedir. Kısacası, uluslararası ticaret bir tarafın kazandığı diğer tarafın ise kaybettiği sıfır toplamı bir oyundan meydana gelmektedir. Sanayi devrimiyle beraber üretimin artması ve kitle üretime geçilmesi, merkantilist düşüncenin de sonunu getirmiştir. Sanayi devriminden itibaren üretilen malların satışı için pazar bulma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1776 yılında Adam Smith tarafından kaleme alınan “Milletler’in Zenginliği” isimli kitap ticaretin herkesin faydasına olduğu görüşü üzerinden serbest ticaret yanlısı yaklaşımın en önemli savunucusu olmuştur. Fakat korumacılık düşüncesi hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmamıştır. Bilhassa kriz dönemleriyle birlikte ülkeler sık sık korumacı politika araçlarından faydalanmıştır (Yılmaz ve Eryılmaz, 2020, s. 618).

Ülkelerin benimsedikleri korumacılık yaklaşımı ve dış ticaret politikasında kullandıkları araçlar incelendiğinde, 1970’li yıllarda ele alınan korumacılık yaklaşımın İkinci Dünya Savaşı öncesindeki yerleşik korumacılık yaklaşımından farklılaştığı ve kullanılan araçlarının değiştiği dikkat çekmektedir. Bu yeni yaklaşıma dayalı olarak dış ticaret politikası araçları, “yeni korumacılık” ya da “tarife dışı engeller” şeklinde nitelendirilmektedir. Uluslararası ticarete geleneksel korumacılık yaklaşımından ve bu yaklaşıma bağlı uygulamalardan ayrılan yeni korumacılık yaklaşımı, özellikle 1973–1974 yıllarında ortaya çıkan Petrol Krizi ile küresel çapta daha belirgin bir hale bürünmüştür. Ülkelerin bu dönemde tecrübe ettikleri işsizlik ve enflasyon gibi yapısal dengesizlikler ise uluslararası ticarete korumacı politikalara dönüşün hızını artırmıştır (Tekbaş ve Yıldırım, 2016, s. 459-460).

2008 yılında patlak veren finansal krizin ardından korumacı baskıların artması sonucunda korumacılığa neden olabilecek endişe verici birtakım

uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Bu nedenle, G-20 ülkeleri mal ve hizmet ticareti ile yatırımlara yönelik kısıtlamalardan ve Dünya Ticaret Örgütü'nün ihracatı destekleyen uygulamalarıyla çelişebilecek yeni engellerden kaçınmak amacıyla çeşitli kararlar almışlardır. Her ne kadar korumacı ticaret politikalarından uzak durulacağına ilişkin bir fikir birliğine varılmış gibi görünse de uygulamada alınan kararlar çok fazla karşılık bulmamış dolayısıyla da dünyanın en liberal ülkeleri dahi sınırlayıcı ticaret politikalarını yoğun şekilde uygulamaya başlamışlardır (Cengiz ve Develi, 2020, s. 14-15). Örneğin; küreselleşmenin Amerika'nın zararına olduğu düşüncesiyle hareket eden ABD Başkanı Donald Trump birinci döneminde (2017–2021) serbest ticaret anlaşmaları ve ikili ya da çok taraflı anlaşmaları sorgulamaya başlamış ve korumacı politikaları benimsemiştir. Bu doğrultuda Trump, Amerikan çelik ve alüminyum endüstrisinin desteklenmesi, istihdamın çoğaltılması ve ABD ekonomisinin güçlendirilmesi gibi hedefler üzerinden Çin'e karşı Mart 2018'de ithal alüminyum için % 10, ithal çelik için % 25 oranlarında tarife uygulanacağını duyurmuştur (Kaya, 2019, s. 19). İkinci döneminin ilk yılında (2025 yılının başlarında) daha korumacı bir dış ticaret stratejisini benimsedi. Alschner vd. (2025), Trump yönetiminin ikinci döneminde uzun süredir uygulanan gümrük serbestleştirme politikalarından uzaklaşarak yeni bir “gümrük duvarı” oluşturmak amacıyla eski usul gümrük vergilerinin önemli miktarlarda yeniden hayata geçirildiğini vurgulamaktadır.

2008 küresel finans krizinden sonra tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de dış ticarete korumacı politikalar izlemiştir. Bu politikalar uygulanırken vergi yükünü arttırmaya yönelik üç metod uygulanmıştır. Bunların ilki vergi yükünü doğrudan arttıran ek gümrük vergileri, ikincisi anti-damping vergileri, üçüncüsü ise vergi matrahına müdahale ile dolaylı vergi yükünü yükselten gözetim uygulamaları şeklinde kendisini göstermiştir. (Aytekin ve Uçan, 2018, s. 854). Bununla birlikte Tablo 2'de dünyada korumacılık ve yeni korumacılık uygulamalarında kullanılan başlıca politika ve yöntemler sunulmuştur (Tuncer, 2012, s. 244-245):

Tablo 2: Korumacılık Politikaları ve Uygulama Yöntemleri

Geleneksel-Klasik Yöntemler	Yeni-Modern Yöntemler
1. Gümrük Vergileri	1. Yardımlar (Sübvansiyonlar)
a) İthalat Vergileri	2. Tarife Dışı Engeller
b) İhracat Vergileri	a) Standartlar Koyma
2. Eş Etkili Vergiler (Gümrük vergilerine benzer veya değişken vergiler şeklinde)	b) İhale Kuralları
3. Miktar Kısıtlamaları (Kotalar)	c) İdari Tedbirler
a) İthalat Kısıtlamaları	3. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları
b) İhracat Kısıtlamaları	4. İthalatın Gönüllü Artırılması
4. İthalat Yasakları	5. Anti-Damping Uygulama
5. Dış Ticaretin Devletleştirilmesi	6. Anti-Sübvansiyon Uygulama
	7. Araştırma-Geliştirme Giderlerinin Karşıllanması
	8. Gümrük Birliği

Kaynak: (Tuncer, 2012, s. 244-245)

2008 krizinden bu yana devlet öncülüğünde hayata geçirilen kamu politikaları, ulusal düzeyde geniş ölçüde uygulanmıştır. Bununla birlikte, dünya ekonomisinin küresel ölçekte farklı bir yön almasını etkileyen bu gelişmeler, ticari korumacılık politikalarının kayda değer ölçüde hayata geçirilmesiyle gerçekleşmiştir. Örneğin; Trump birinci döneminde uygulamaya konulan korumacılık politikalarının Çin ile bir ticaret savaşına dönüşmesi, küresel ekonominin geleceğine yönelik endişeleri arttırmıştır (Cengiz ve Develi, 2020, s. 104). Ayrıca McDonagh (2025), Trump yönetiminin ikinci döneminde uygulamaya konulan kapsamlı tarifeler ve ekonomik ayrışma stratejilerinin, birinci dönemdeki korumacı politikalara paralel olarak ABD ile Çin arasındaki ticari gerilimleri yeniden tırmandırdığını ve bunun küresel ticaret hacmi, büyüme beklentileri, fiyat istikrarı ile tedarik zinciri güvenliği üzerinde olumsuz etkiler yarattığını vurgulamaktadır. Yükselen ekonomiler açısından düşünüldüğünde de aynı endişeler söz konusudur. Yükselen ekonomilerin G-20 ülkelerinin çoğunluğunu oluşturduğu ve gelişmiş ülke olma yolunda ilerledikleri göz önünde bulundurulduğunda, dünya ekonomisindeki eksen kaymalarına karşılık bu durumu gözeterek yeniden pozisyon almaları oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmada 2008 finansal krizinden sonra artan yeni korumacılık önlemlerinin yükselen piyasalar üzerindeki etkileri ile Türkiye'nin kriz sonrası süreçteki durumu incelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Korumacılık politikaları, ithal ürünlere uygulanan gümrük vergileri, kısıtlayıcı kotalar ve çeşitli devlet düzenlemeleri gibi araçlar aracılığıyla, ithal ve yerli ürünler ile hizmetler arasında adil rekabeti sağlamak amacıyla

hayata geçirilmiş olsa da, serbest piyasa ve küresel ekonomiye zarar verdiği konusunda genel bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu kapsamda Amerika'daki mortgage kredilerinin geri ödenmesi sürecinde ortaya çıkan ve 2008 finansal krizinin ardından yoğunluğu artan korumacılık politikalarına ilişkin literatür şu şekildedir:

Kalaycı (2011) tarafından yapılan çalışma ile 2008 küresel finans krizinin ardından cereyan eden korumacılık politikalarının gerekçeleri ve bu politikaların küresel ölçekte bir paradigma değişikliği şeklinde algılanıp algılanmadığı hususu incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak serbest dış ticaret ve korumacılık ile ilgili tezler ortaya konulmuş daha sonra ise korumacılığın tarihsel arka planı üzerinden krize çözüm olup olmadığı araştırılmıştır. Sonuç olarak korumacı politikaların konjonktürel olduğu, küresel ekonomi için esas tehdidin “ticaret savaşı” değil “savaş ticareti” olduğu ve 2008 krizi sonrasında uygulanan korumacılığın daha çok sürü psikolojisine dayandığı gibi birtakım çıkarımların yanı sıra öncü göstergelere duyarlı ekonomilerde hükümetlerin para ve maliye politikalarını eşgüdümlü uygulamaları gerektiği ifade edilmiştir.

Atabay Baytar (2011) tarafından yapılan çalışmada gelişmiş ülkelerin bir taraftan serbestleşme ve rekabeti arttırma çabalarının diğer taraftan ithalat ve dış rekabetin kontrolüne yönelik politikalarının oluşturduğu çelişkili durum ifade edilerek 2008 yılının ortalarından itibaren küresel ekonomide artan korumacılık politikaları incelenmiştir. Yapılan detaylı analizler sonucunda kriz sonrasında Fransa ve ABD’de uygulanan yerli malı teşvikinin ve yerli işçi çalıştırılmasına yönelik önlemlerin korumacılığın artmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 2008 yılının sonlarından itibaren dünya ticaret hacminin azaldığı ancak bu durumun artan ithalat engellerinden kaynaklanmadığı belirtilmiş olup korumacılığın ekonomik krizin sebebinden ziyade sonucu olduğu vurgulanmıştır.

Durusoy (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma ile ülkeler bazında yapılan detaylı incelemeler üzerinden 2008 krizi sonrasında küreselleşmeyi yıpratıcı koruyucu uygulamalar ele alınmıştır. Özellikle korumacılığın krize karşı uygun çözüm olup olmadığı hususunun analiz edildiği çalışma sonucunda bazı gelişmiş ülkelerin başını çektiği ve serbest piyasa ekonomisinin doğasına uymayan korumacı eğilimlerin küresel düzenin bozulmasında etkin rol oynadığı belirtilmiştir. Yazara göre bu durum korumacılık politikalarının gerçekte gelişmiş ülkeleri korumasından kaynaklanmaktadır. Ancak korumacı eğilimlerin yaygınlaşmasının küreselleşme sürecinde bir U dönüşüne sebep olmasa bile bir kırılma noktası meydana getirme potansiyeli barındırdığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda korumacılığa karşı en etkin silahın ülkelerin

tek tek sektörlerle destek vermesinden ziyade genel anlamda iç talebi artıracak makroekonomik destek paketleri olduğu belirtilmiştir.

Parıltı (2013) tarafından 2008 krizinden sonra dünya ülkelerinin korumacı eğilimleri ile bu eğilimlerin ekonomik büyüme ve dış ticarete etkisi araştırılmıştır. Çalışmada DTÖ'ye üye ülkelerin kriz ortaya çıkmadan önceki beş yıllık dönemde girişimde bulundukları korumacı politikalarının sayısı ile krizin etkili olduğu beş yıllık dönemdeki korumacı politikaların sayısı karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara bakıldığında korumacılığı sınırlayan uluslararası anlaşmalara rağmen krizin etkili olduğu dönemde ülkelerin başvurdukları korumacı politikaların ithalatı baskıladığı tespit edilmiştir. Ayrıca G-20 ülkeleri tarafından yürürlüğe konulan koruyucu politikaların yıllık ticaret hacminin yaklaşık olarak %3,5'ini ilgilendirdiği ve krizden sonra uygulanan koruyucu politikaların daha çok gelişmekte olan ülkeler tarafından birbirlerine karşı uygulandıkları saptanmıştır.

Gençosmanoğlu (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, tarife dışı önlemlerin, tarifeler kadar etkili veya daha baskın bir korumacılık sağlayıp sağlamadığını ölçmek amacıyla Türkiye'nin ticaret yaptığı yaklaşık 240 ülkeyi kapsayan ve 1996-2013 dönemine ait panel veri seti üzerinden bir çekim modeli oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin uyguladığı 104 tarife dışı önlem için alan yazında güncel kabul gören çekim modeli kullanılmıştır. Modelde sınır komşuluğu, mesafe, bölgesel ticaret anlaşmaları, ortak tarih ve dil, tarifeler ve tarife dışı önlemler değişken olarak ele alınmış ve bu değişkenlerin Türkiye'nin ticaret ortaklarından yaptığı ithalat üzerindeki etkilerini ölçmek üzere Poisson Pseudo-Maximum Likelihood yöntemi ile katsayılar tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, tarife dışı önlemlerin ithalat üzerindeki etkisinin, beklenin aksine, tarifeler, gümrük vergisi, ortak tarih ve dil ve sınır komşuluğu değişkenlerinden daha yüksek olmadığını göstermiştir.

Alagöz ve Ceylan (2015) tarafından 2008/Eylül-2014/Kasım döneminde ülkeler tarafından devreye sokulan toplam 3314 ticaret engelleyici uygulama üzerinden dünya genelindeki korumacılık politikaları analiz edilmiştir. Yapılan detaylı incelemeler neticesinde 2008 küresel krizi sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere hem tarifeli hem de tarife dışı araçların devreye sokulması nedeniyle dünya ticaret hacminin daraldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte tarım ürünlerinin kriz sonrasında uygulanan ticaret saptırıcı önlemlerden en yüksek düzeyde etkilenen sektör olduğu ve bu durumun ihracat ürünleri daha çok tarıma dayanan gelişmekte olan ekonomiler açısından olumsuz sonuç doğurduğu tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu tarım ülkelerin önemli bir dış kaynak kanalı olan tarım ürünlerinin ihracatını

azaltmasının gelişmekte olan ekonomiler açısından önemli sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir.

Ünay ve Dilek (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada korumacılığın tarihsel arka planı göz önünde bulundurularak kalkınma-sanayileşme yolunda gelişmiş ülkelerin izledikleri politikalar ortaya konulmak suretiyle korumacı politikalar analiz edilmiştir. Bununla birlikte farklı düzeylerde gerçekleşen devlet müdahalelerini içeren yeni korumacı politikalar, ticaret ve kur savaşları ekseninde açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda son dönemlerde klasik devlet müdahaleciliğine dayanan Keynezyen yaklaşımının yerine görünmeyen kamu müdahalesini kapsayan neo-Keynezyen politikalara ağırlık verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca yazarlar tarafından neoliberal yaklaşıma ait egemen paradigmanın geçerliliğini yitirdiği belirtilerek özellikle son dönemlerde başta FED, ECB ve Japonya Merkez Bankası (BOJ) olmak üzere önde gelen merkez bankalarının, ekonomik büyüme ve istihdam önceliklerini korumak maksadıyla neoliberal politikaları kolaylıkla çığneyebildikleri ifade edilmiştir.

Özkaya vd. (2019) tarafından 2008 finansal krizinin ardından Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulamaya konulan yeni korumacılık (neo-merkantilizm) politikalarının Dünya ve Türkiye ekonomisi üzerindeki muhtemel etkileri analiz edilmiştir. Ülkelere ait ihracat ve ithalat tutarlarının detaylı bir incelemesinin yapıldığı çalışma sonucunda, Amerika Birleşik Devletlerinin tek taraflı olarak başlattığı gümrük tarifelerine diğer ülkelerin karşılık vermesinin, yaşanan durumu adeta bir gümrük savaşına dönüştürdüğü ifade edilmiştir. Bununla beraber Amerika Birleşik Devletlerinin Dünya Ticaret Örgütü kapsamı dışında uyguladığı önleyici tarifelerin hem kendisinin hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nin uzun vadeli büyümesine zarar verebileceği değerlendirilmiştir.

Saray ve Çeker (2019) tarafından korumacılık ve korumacılık altında icra edilen politikaların neler olduğu, küresel dış ticaret ve korumacılığın tarihsel gelişimi, 2008 küresel finansal krizi sonrasında hız kazanan korumacılık politikaları ve bu politikaların dış ticareti nasıl engellediği konularına yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda korumacılığın kısa vadede etkilerinin belirsiz olduğu ancak uzun vadede uygulayan ülkeler açısından etkilerinin negatif olma olasılığının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra son yıllarda ABD ve Çin arasında yükselen ticaret tansiyonunun aslında 2008 küresel finansal krize dayandığı tespit edilmiş olup 2009 sonrasında G-20 ülkeleri başta olmak üzere dünyanın önde gelen ekonomilerinin korumacı eğilimlere yöneldikleri ifade edilmiştir.

Cengiz (2020) tarafından G-20 ülkelerine yönelik zarar verici ticari müdahalelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) üzerindeki etkisi, 2009-2017 dönemine ait panel veriler üzerinden sabit etkiler panel veri tahmincisi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda zarar verici müdahalelerin GSYİH üzerinde istatistiki açıdan anlamlı düzeyde ve negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre zararlı ticaret müdahalelerinde gerçekleşen %1'lik bir artışa karşılık GSYİH üzerinde yaklaşık olarak %0,04 civarında bir azalışın meydana geldiği belirtilmiştir. Fakat serbestleştirici müdahalelerin GSYİH üzerinde istatistiki açıdan herhangi bir etkiye sahip olmadığı saptanmıştır. Serbestleştirici ticaret müdahaleleri ile GSYİH arasında anlamlı bir ilişkinin elde edilememesinde analize konu dönemde G-20 ülkelerinde 3714 serbestleştirici politikaya karşılık 10338 zararlı ticaret müdahalesinin ortaya çıkmasının etkili olabileceği değerlendirilmiştir.

Şanlı ve Ateş (2020) tarafından 2008 krizi sonrasında ortaya çıkan ticaret ve kur savaşlarının küresel ekonomi üzerindeki olası etkileri analiz edilmiştir. Bu doğrultuda toplam ticaret, ortalama tarife oranları, ticari özgürlük endeksi, dolar arzı ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenlerine ait 1970-2019 yılları arasındaki veriler Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testleri aracılığıyla sınanmıştır. Analiz sonucunda seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi elde edilmiştir. Granger nedensellik testi sonucunda ise ticari özgürlük, tarifeler ve GSYH'nin toplam ticaretin Granger nedeni olduğu, toplam ticaretin ise dolar arzı ve GSYH'nin Granger nedeni olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dolar arzı ve tarifelerin ticareti negatif yönde etkilediği, GSYH'nin küresel ticareti pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak ticaret savaşlarının bitmemesi durumunda küresel ekonominin de daralmaya devam edeceği değerlendirilmiştir.

Yılmaz ve Eryılmaz (2020) tarafından yapılan çalışmada, ticarete artan korumacılık eğilimlerinin yol açtığı politika belirsizliğinin CDS'ler (Kredi Temerrüt Takası) üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, politika belirsizliğini ölçmek amacıyla Google Trend verilerinden yararlanılarak bir ticaret politikası belirsizliği endeksi oluşturulmuştur. Ardından, elde edilen iki seri arasındaki ilişki eşbütünleşme testleri aracılığıyla analiz edilmiş; ilişkinin yönü ise nedensellik analiziyle belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, küresel ölçekte ticaret belirsizliğinin artması durumunda, Türkiye doğrudan bu belirsizliğin tarafı olmasa dahi ülkenin risk priminin yükseldiğini ve Türkiye'ye yönelik yatırım çekme kapasitesinin azaldığını göstermektedir.

Cengiz ve Develi (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, neoliberal küreselleşme döneminde uygulanan korumacı politikaların yanı sıra, günümüzde şekillenmekte olan yeni küresel ekonomik düzenin temel

dinamiklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, 2008 finansal krizi sonrasında ABD ve AB gibi liberal ekonomilere sahip ülkelerin, kurtarma paketleri aracılığıyla devleti yeniden ekonominin merkezine yerleştiren politikalara yöneldikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte, krizin ardından küreselleşmenin geleceğine dair tartışmaların ön plana çıktığı görülmüştür. Dünya ekonomisinde ağırlık merkezinin Avrupa ve Atlantik'ten Asya'ya kayma ihtimaline yönelik endişelerin, neoliberal Washington Mutabakatı ekseninde şekillenen mevcut dünya düzenine alternatif arayışlarını hızlandırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca, özellikle Çin başta olmak üzere Asya ülkelerinin elde ettikleri başarıların, küreselleşmenin daha kapsayıcı ve adil bir yapıya kavuşması gerektiği düşüncesine destek kazandırdığı vurgulanmıştır. Yazarlar, Çin'in bu eğilimi "Washington Mutabakatı"na karşı bir "Pekin Mutabakatı" olarak tanımladığını ve "Kuşak ve Yol Projesi (Belt and Road Initiative)" aracılığıyla ABD hegemonyasına alternatif yeni bir ekonomik düzen arayışına girdiğini belirtmişlerdir.

Koçakoğlu ve Özaydın (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma ile ABD başkanının 2018 Mart ayından itibaren Çin mallarına yönelik uygulamaya koyduğu "Ticaret Savaşının" altında yatan temel sebepleri ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu minvalde yapılan incelemeler sonucunda, uluslararası arenadaki gelişmeler dikkate alındığında, söz konusu ticaret savaşlarının sebeplerinin yalnızca ekonomik gerekçelerle değil aynı zamanda teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve küresel yönetim sisteminde ABD-Çin arasındaki hegemonya savaşından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bununla beraber Çin'in liberal düzene karşı ileri sürdüğü alternatif düzen önerisinin de ticaret savaşlarını kızıştırdığı ifade edilmiştir.

Atalay (2024) çalışmasında, Türkiye'nin 2016–2022 dönemi ticaret politikalarını inceleyerek ve bu dönemde uygulanan politika değişikliklerinin ekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Çalışma, Türkiye'nin cari açığı azaltma ve ihracatın teknoloji içeriğini yükseltme hedefleri doğrultusunda, en çok kayırılan ülke tarifelerini artırdığını ve stratejik sektörlerde yerleştirme politikalarını yaygınlaştırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin COVID-19 pandemisi sırasında ticaret hacmini koruyarak küresel tedarik zincirlerindeki konumunu güçlendirdiği ve bu süreçte ihracatın gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payının arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ticaret politikaları uyumunun giderek zayıfladığı ve yeni bölgesel ticaret anlaşmaları aracılığıyla AB dışı ortaklarla derinleştirilmiş sektörel entegrasyona yöneldiği gözlemlenmektedir. Bu bulgular, Türkiye'nin kriz sonrası dönemde sanayi ve ticaret politikalarını hem iç hem dış ekonomik hedeflerle uyumlu biçimde dönüştürdüğünü göstermektedir.

3. Ampirik Argümanlar

Bu çalışmada yükselen ekonomilerin 2008 finansal krizinden sonra uluslararası ticari korumalar karşısındaki durumu ve bu önlemlerden hangi düzeyde etkilendikleri araştırılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak 01.11.2009-01.11.2025 döneminde dünya genelinde en fazla kullanılan uluslararası ticareti önleyici / destekleyici politika araçlarının neler olduğuna ve nasıl kullanıldıklarına bakılmıştır. Daha sonra G-7 (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, İtalya, Fransa ve Japonya) ülkeleri tarafından söz konusu dönemde uygulanan ticareti önleyici politikalar ile yükselen ekonomilerin maruz kaldıkları uluslararası ticareti engelleyici önlemler ve destekleyici politikalar analiz edilmiştir. Son aşamada ise yükselen piyasa ekonomileri tarafından uygulanan uluslararası ticari önlemler ve destekleyici politikalar incelenerek yükselen piyasalar içerisinde bulunan Türkiye'nin durumu analiz edilmiştir.

Bilindiği üzere 2008 finansal kriziyle beraber ülkeler tarafından artan şekilde birtakım uluslararası ticareti kısıtlayıcı yöntemlere başvurulmuştur. Bu yöntemler ise yeni korumacılık yaklaşımına uygun şekilde çeşitli tarife dışı uygulamaları da içerisinde barındırmaktadır. 01.11.2009-01.11.2025 tarihleri arasında ülkeler tarafından uygulanan başlıca politika araçları ve nasıl kullanıldıkları Tablo 3'de sunulmuştur:

Tablo 3: Dünya Genelinde Uygulanan Önleyici / Destekleyici Politika Bilgileri

<i>Politika Aracı</i>	<i>Önleyici Şekilde Kullanım Sayısı</i>	<i>Destekleyici Şekilde Kullanım Sayısı</i>
Sübvansiyonlar (ihracat sübvansiyonları hariç)	2841	196
Koşullu ticareti koruyucu önlemler	1732	29
İhracatla ilgili önlemler (ihracat sübvansiyonları dâhil)	1412	395
Tarife önlemleri	1087	1398
Ticaretile ilgili yatırım önlemleri	428	34
Otomatik olmayan lisanslama, kotalar vb.	312	402
Devlet tedarik kısıtlamaları	289	41
Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) önlemleri	198	243
Göç önlemleri	157	162
Net olmayan Araçlar	164	139
Ek vergiler ve ücretler dâhil olmak üzere fiyat kontrol önlemleri	61	174
Sermaye kontrol önlemleri	53	62

Kaynak: (Global Trade Alert, 2025)

Tablo 3 incelendiğinde araştırılan dönemde uluslararası ticaret politika araçlarına ilişkin önleyici uygulamaların yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Buna göre en fazla kullanılan 3 politika aracının ihracat sübvansiyonları hariç olmak üzere sübvansiyon uygulamaları, şartlı ticareti koruyucu önlemler ve ihracatla ilgili önlemler olduğu görülmektedir. Uluslararası ticareti destekleyici politikalarda ise tarife uygulamalarının diğer politikalardan çok daha fazla tercih edildiği bir dönem yaşanmıştır. Dünya genelinde uygulanan ve Tablo 3 de yer alan politika araçlarının yükselen piyasa ekonomilerini daha fazla etkilemesi muhtemeldir. Çünkü yükselen piyasa ekonomileri, uluslararası ticari politika araçlarına karşı gelişmiş ülkelere nazaran daha kırılgan bir yapıdadır. Bu bağlamda aynı dönemde G-7 ülkeleri tarafından uygulanan uluslararası ticareti kısıtlayıcı politika sayıları ve dünya sıralamalarındaki yerleri Tablo 4’de sunulmuştur:

Tablo 4: G-7 Ülkeleri Tarafından Uygulanan Kısıtlayıcı Politika Sayıları

<i>Ülke Adı</i>	<i>Uyguladığı Kısıtlayıcı Politika Sayısı</i>	<i>Kısıtlayıcı Politika Sayısında Dünya Sıralamasındaki Yeri</i>
Amerika Birleşik Devletleri	2841Önlem	2. Sıra
Almanya	2103 Önlem	3. Sıra
Birleşik Krallık	1087 Önlem	6. Sıra
Kanada	1012 Önlem	7. Sıra
İtalya	934 Önlem	10. Sıra
Fransa	901 Önlem	11. Sıra
Japonya	812 Önlem	13. Sıra

Kaynak: (Global Trade Alert, 2025)

Tablo 4’e göre incelenen dönemde G-7 ülkeleri, en fazla uluslararası ticareti sınırlayıcı önleme başvuran ilk 13 ülkeden 7 tanesini oluşturmaktadır. Ayrıca uygulanan kısıtlayıcı politika sayısının oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum serbest piyasa ekonomisine ters düşmekle beraber kriz dönemlerinde gelişmiş ülkelerin kolaylıkla iktisadi ilkelerinden uzaklaşabileceklerine dair güçlü bir kanıttır. Yükselen piyasa ekonomileri ise şüphesiz merkezden çevreye yayılan bu korumacı önlemlerden olumsuz etkilenmişlerdir. Ancak korumacı ticari politikalara yönelme eğilimi sadece gelişmiş ülkeler açısından geçerli değildir. Dolayısıyla yükselen piyasa ekonomileri tarafından uygulanan ya da maruz kalınan ticari kısıtlamalara ilişkin sayısal değerlere de bakılması gerekmektedir.

IMF tarafından dünya ekonomik görünüm raporunda 23 ülke yükselen piyasa ekonomisi sınıflandırması içerisinde yer almaktadır. Bu ülkeler; Arjantin, Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Ukrayna ve Venezuela'dır (Taş ve İspiroğlu 2017, s. 228). Bu bağlamda yükselen piyasa ekonomilerinin 01.11.2009-01.11.2025 tarihleri arasında maruz kaldıkları uluslararası ticarete zarar verici ve ticareti destekleyici politika sayıları Tablo 5'de gösterilmiştir:

Tablo 5: Yükselen Ekonomilerin Maruz Kaldıkları Politika Sayıları

Ülke Adı	Maruz Kalınan Zarar Verici Politika Sayısı	Maruz Kalınan Destekleyici Politika Sayısı	Ülke Adı	Maruz Kalınan Zarar Verici Politika Sayısı	Maruz Kalınan Destekleyici Politika Sayısı
Arjantin	2417	857	Pakistan	1893	785
Bangladeş	1341	583	Peru	1802	724
Brezilya	3674	1415	Filipinler	2692	1902
Bulgaristan	2525	714	Polonya	4176	1689
Şili	2269	913	Romanya	3105	1002
Çin	7475	3579	Rusya	3249	912
Kolombiya	2005	849	G. Afrika	2999	1378
Macaristan	3393	1199	Tayland	4417	2112
Hindistan	4634	2354	Türkiye	4069	1721
Endonezya	3567	1746	Ukrayna	2459	723
Malezya	4092	2069	Venezuela	730	261
Meksika	3875	1797			

Kaynak: (Global Trade Alert, 2025)

Tablo 5'de görüldüğü gibi bütün yükselen ekonomiler incelenen dönemde uluslararası ticari çıkarlara zarar verici uygulamalara, destekleyici politikalara nazaran daha fazla maruz kalmışlardır. Bu durum, 2008 küresel finansal krizden sonra dünya genelindeki uygulamalarla paralellik göstermektedir. Yükselen ekonomiler arasında özellikle Çin'in diğer ülkelerden daha fazla hem zarar verici hem de destekleyici uluslararası ticari politikalara maruz kaldığı dikkat çekmektedir. Böyle bir tablonun oluşmasında hiç şüphesiz Çin'in dünyanın en büyük ihracat ülkelerinden biri olması yatmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise destekleyici politikaların neredeyse

2,5 katı civarında zarar verici uluslararası ticari uygulamayla baş etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Tablo 6'da yükselen ekonomiler tarafından 01.11.2009-01.11.2025 tarihleri arasında uygulanan uluslararası ticari çıkarlara zarar verici ve ticari çıkarları destekleyici politika sayıları yer almaktadır:

Tablo 6: Yükselen Ekonomilerin Uyguladıkları Politika Sayıları

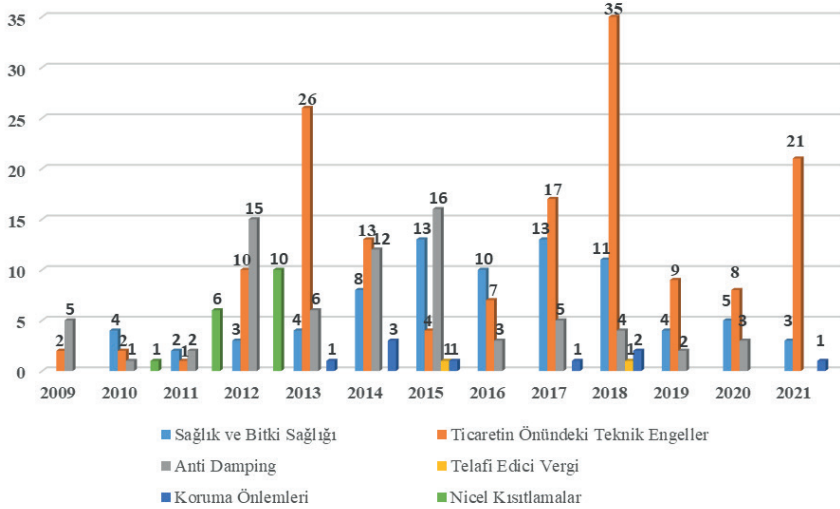
Ülke Adı	Zarar Verici Politikalara Katkı Sayısı	Destekleyici Politikalara Katkı Sayısı	Ülke Adı	Zarar Verici Politikalara Katkı Sayısı	Destekleyici Politikalara Katkı Sayısı
Arjantin	565	407	Pakistan	242	160
Bangladeş	54	56	Peru	63	35
Brezilya	1174	757	Filipinler	124	54
Bulgaristan	601	125	Polonya	767	131
Şili	98	80	Romanya	633	124
Çin	910	304	Rusya	1045	581
Kolombiya	112	89	G. Afrika	271	126
Macaristan	634	125	Tayland	179	94
Hindistan	1546	582	Türkiye	539	146
Endonezya	485	262	Ukrayna	98	30
Malezya	167	72	Venezuela	15	28
Meksika	270	127			

Kaynak: (Global Trade Alert, 2025)

Tablo 6'ya bakıldığında yükselen ekonomiler arasından en fazla uluslararası ticari çıkarlara zarar verici politikanın Hindistan tarafından uygulandığı görülmektedir. Buna karşılık en fazla uluslararası ticareti destekleyici uygulama Brezilya tarafından sergilenmiştir. Türkiye ise maruz kaldığı zarar verici politikaların neredeyse altıda biri kadar zarar verici uygulamayı desteklemiştir. Ayrıca yükselen ekonomilere bir bütün olarak bakıldığında maruz kaldıkları uluslararası kısıtlamalar karşısında çok daha düşük miktarda zarar verici politikayı benimsedikleri dikkat çekmektedir. Bu durum kriz dönemlerinde gelişmiş ülkelerin kendi çıkarları söz konusu olması halinde serbest piyasa ekonomisini rahatlıkla rafa kaldırabileceğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber Tablo 6'ya göre yükselen ekonomiler içerisinde yer alan ve BRICS ülkeleri olarak anılan Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın 2008 küresel finansal krizinden sonra geriye kalan yükselen ekonomilere nazaran çok daha katı politikalar gösterme eğiliminde oldukları görülmektedir. Cengiz ve Develi'ye (2020)

göre sübvansiyonların ve zararlı kamusal önlemlerin artış göstermesinin nedeni G-7 ülkeleridir. Ancak gelişmekte olan piyasalar grubu içerisinde yer alan BRICS ülkeleri, ticaretle ilgili yatırım önlemlerini ve fiyat kontrollerini en çok uygulayan ülke grubudur.

2008 küresel finans krizinin ardından G-7 ülkeleri tarafından uygulanan ticareti önleyici politika sayılarının ve yükselen piyasa ekonomilerin maruz kaldıkları ve uyguladıkları politika sayılarının yanı sıra yükselen piyasa ekonomileri arasında bulunan Türkiye'ye karşı başlatılan ve yürürlükte olan önlem türlerinin ve sayılarının incelenmesi de önem arz etmektedir. Bu kapsamda 2009-2021 yılları arasında Türkiye'ye karşı başlatılan ticareti engelleyici politikalara ilişkin sayılar ve önlem türleri Şekil 1'de gösterilmiştir:

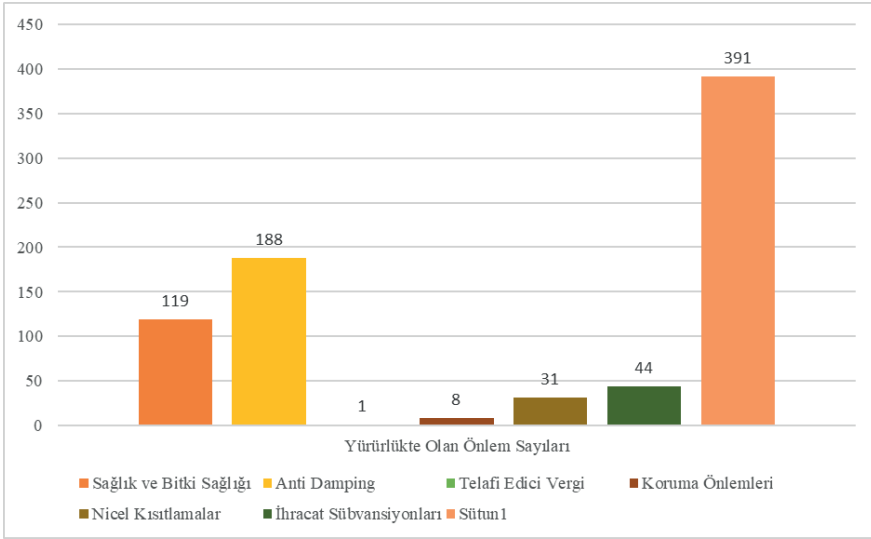
Şekil 1: 2009-2021 Yılları Arasında Türkiye'ye Yönelik Başlatılan Önlemler

Kaynak: (World Trade Organization, 2025)

Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye'ye yönelik başlatılan önlemler içerisinde en fazla payı ticaretin önündeki teknik engeller oluşturmaktadır. Bu kapsamda 2018 yılında uygulamaya konulan ticaretteki teknik engel sayısı 35 adet olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte başlatılan anti damping uygulamalarının 2012-2015 yılları arasında yoğunluk kazandığı göze çarpmaktadır. Ancak 2016 ve sonrasında anti damping uygulamalarının 2012-2015 dönemine göre nispeten azaldığı görülmektedir.

Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması, gıda güvenliğini tesis etme amacıyla hayvan ve bitki sağlığına ilişkin önlemleri almada ülkeleri özgür bırakmıştır. Aynı zamanda anlaşma, benimsenen önlemlerin diğer ülkelere zarar verici bir şekilde uygulanmasını engellemeyi amaçlamıştır. Fakat Türkiye'nin 2014-2018 yılları arasında SBS (Sağlık ve Bitki Sağlığı) uygulamalarına fazla miktarda maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 1, 2009-2021 döneminde Türkiye'ye yönelik başlatılan önlemleri göstermektedir. Ancak başlatılan önlemlerin bir süre sonra sona erip ermediği bilgisi de önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda 30.06.2025 tarihi itibarıyla söz konusu önlemlerden ne kadarının hala yürürlükte olduğu Şekil'2 de sunulmuştur:

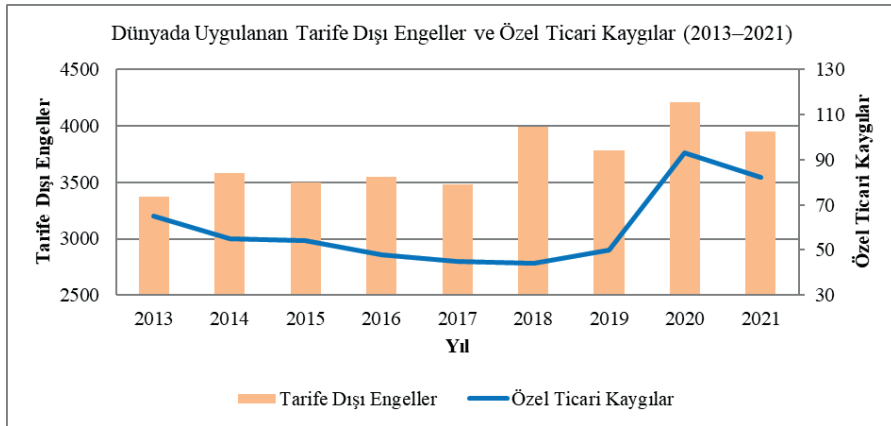

Şekil 2: 30.06.2025 Tarihi İtibarıyla Türkiye'ye Yönelik Yürürlükte Olan Önlemler

Kaynak: (World Trade Organization, 2025)

Şekil 2'ye bakıldığında 30.06.2025 tarihi itibarıyla Türkiye'ye karşı yürürlükte olan önlemler içerisinde anti damping uygulamalarının diğer önlemlere nazaran daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Buna göre 188 adet anti damping uygulaması söz konusudur ve bu önlemlerin sayısı diğer 5 önlemlerden fazladır. İkinci sırada, 119 adet önlem ile sağlık ve bitki sağlığına ilişkin önlemler yer almaktadır. Bununla beraber bahse konu tarih itibarıyla yürürlükte olan ve en az maruz kalınan önlem ise telafi edici vergi uygulamalarından meydana gelmektedir.

Şekil 3'ün incelenmesi sonucunda, küresel ölçekte uygulanan tarife dışı engellerin 2013–2021 döneminde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte genel olarak artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca küresel ölçekte uygulanan tarife dışı engellerin 2020 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2014–2017 yılları arasında nispeten sınırlı dalgalanmalar görülürken, 2018 yılında tarife dışı engellerin sayısının arttığı anlaşılmaktadır. 2020 yılında tarife dışı engellerin sayısı 4.207 olarak kaydedilmiş, ancak takip eden yıl olan 2021'de bu sayı 3.946'ya gerileyerek sınırlı bir azalma göstermiştir. Özel ticari kaygılar açısından değerlendirildiğinde, 2013–2018 yılları arasında belirgin bir düşüş eğilimi söz konusu iken, 2019 ve 2020 yıllarında bu göstergede yeniden artış yaşanmış ve 2020 yılında özel ticari kaygılar sayısı 93 ile zirveye ulaşmıştır. 2021 yılı itibarıyla ise özel ticari kaygılar sayısı hafif bir azalma göstererek 82 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum, küresel düzeyde ticaret politikalarındaki düzenleyici yoğunluğun 2020 sonrasında az da olsa gevşediğine işaret etmektedir.

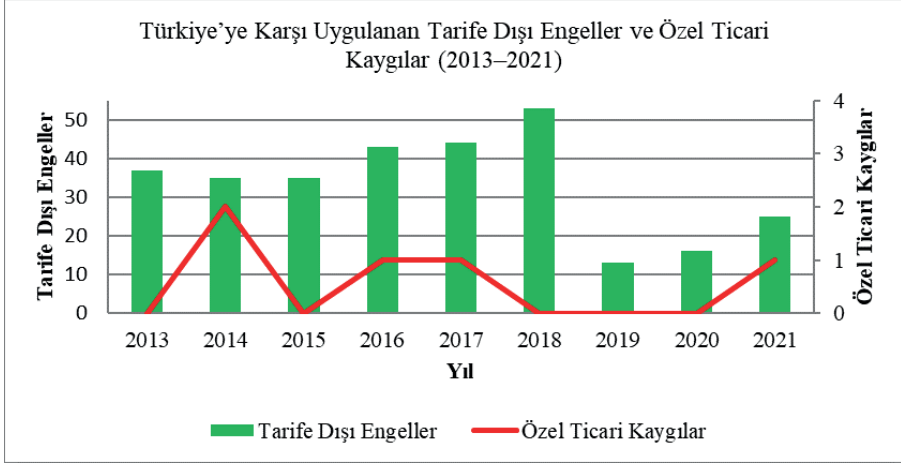

Şekil 3: 2010-2021 Dünyada Uygulanan Tarife Dışı Engeller ve Özel Ticari Kaygılar

Kaynak: The World Trade Organization (2025) verilerinden, 07 Kasım 2025 tarihinde alınan bilgiler kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Erişim adresi: <https://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=ln>

Şekil 4'e göre, 2013–2021 döneminde Türkiye'ye karşı uygulanan tarife dışı engeller (yeşil sütunlar) dalgalı bir seyir izlerken, özellikle 2018 yılında belirgin bir artış göstermiştir; bu durum dönemin küresel ticaret gerilimleri ve korumacı eğilimlerinin Türkiye'yi de dolaylı biçimde etkilediğini göstermektedir. Buna karşılık, özel ticari kaygılar (kırmızı çizgi) aynı dönemde nispeten düşük seviyede kalmış, ancak 2014 ve 2021 yıllarında artış

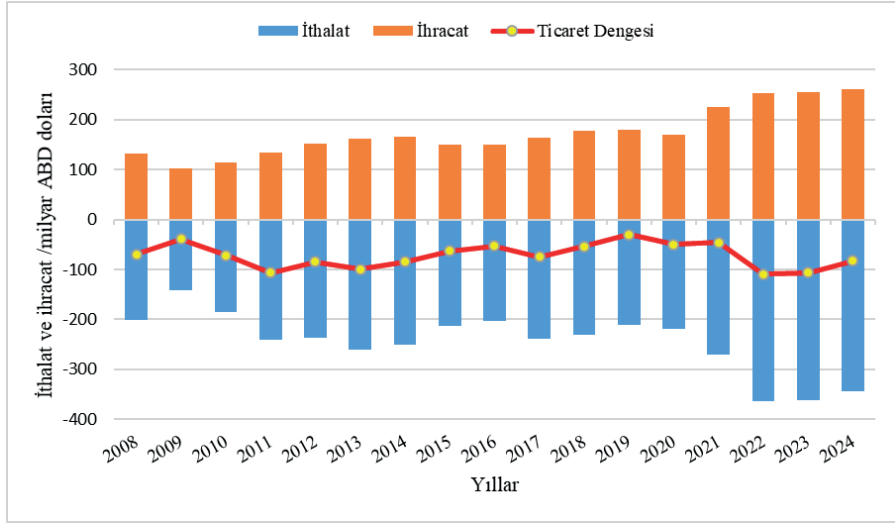
göstermiştir. Ayrıca 2018–2020 döneminde Türkiye’ye yönelik herhangi bir özel ticari kaygı bildirilmemiştir.

Şekil 4: 2013-2021 Döneminde Türkiye’ye Karşı Uygulanan Tarife Dışı Engeller ve Özel Ticari Kaygılar

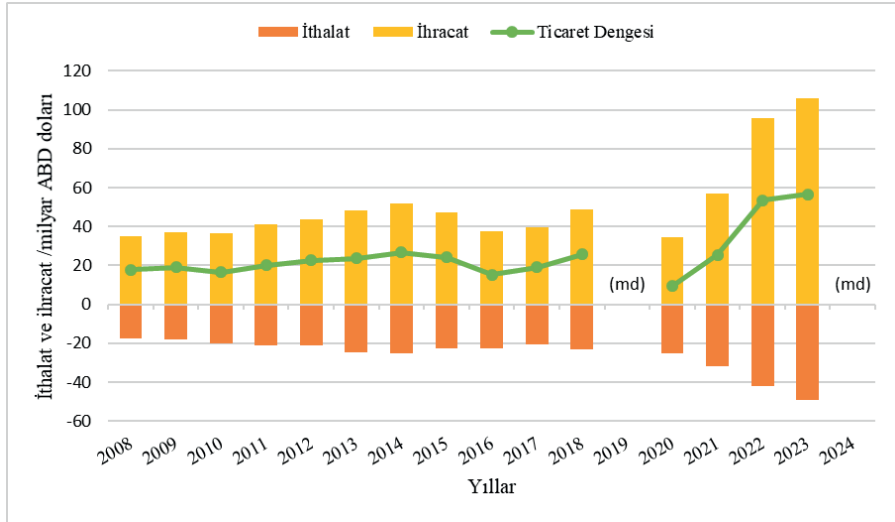
Kaynak: The World Trade Organization (2025) verilerinden, 07 Kasım 2025 tarihinde alınan bilgiler kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Erişim adresi: <https://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=ln>.

Uluslararası ticareti önleyici politika ve araçların Türkiye ekonomisine yansımalarını daha belirgin bir şekilde görebilmek için birtakım ekonomik göstergeleri incelemek yerinde olacaktır. Bu kapsamda uluslararası ticaretle doğrudan ilişkili olduğu düşünüldüğünde Türkiye’nin son dönemdeki ihracat ve ithalat verileri kullanılabilir. Dolayısıyla iyi birer gösterge olması bakımından Türkiye’nin 2006-2024 yılları arasında gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat tutarları ile ticaret dengesi; toplam mallar için Şekil 5’te, toplam hizmetler için Şekil 6’da gösterilmiştir:

Şekil 5: Türkiye'nin 2008-2024 Dönemi İhracat ve İthalat Tutarları (Toplam Mallar)

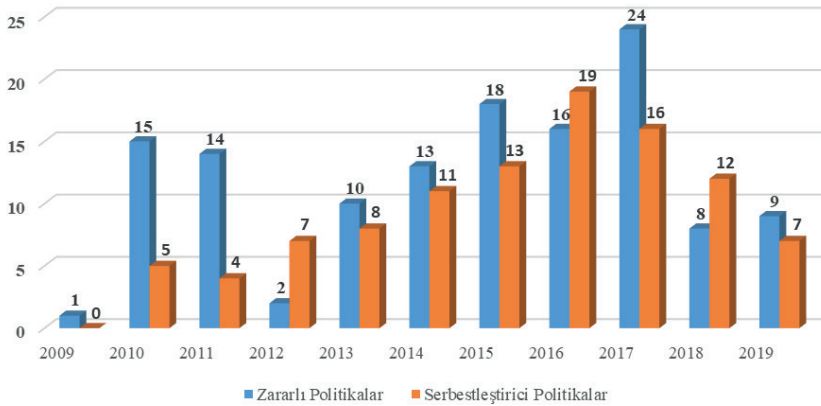
Kaynak: United Nations Comtrade Database verilerinden yazarlar tarafından oluşturulmuştur (07 Kasım 2025). Erişim adresi: <https://comtradeplus.un.org>

Şekil 6: Türkiye'nin 2008-2024 Dönemi İhracat ve İthalat Tutarları (Toplam Hizmetler)

Kaynak: United Nations Comtrade Database verilerinden yazarlar tarafından oluşturulmuştur (07 Kasım 2025). Erişim adresi: <https://comtradeplus.un.org> Not: (md) mevcut değil

Şekil 5 ve Şekil 6’da görüldüğü gibi incelenen dönemde Türkiye’nin toplam mallar açısından ihracat ve ithalat tutarları, toplam hizmetlere ilişkin ihracat ve ithalat tutarlarından oldukça yüksektir. Buna göre 2024 yılında Türkiye’nin mal ihracatı 261,7 milyar ABD dolarına, mal ithalatı ise 344,0 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2024 yılında toplam mal ticaret dengesi 82,2 milyar ABD doları gibi nispeten küçük bir açık kaydetmiştir. Toplam hizmetler açısından bakıldığında ise 2023 yılında Türkiye’nin hizmet ihracatı 105,7 milyar ABD dolarına, hizmet ithalatı 49,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu dönemde hizmet fazlası veren ticaret dengesi, 56,4 milyar ABD dolarına karşılık gelmektedir. Bunun yanı sıra 2008 küresel finans krizi ve bunun sonucunda uygulanan uluslararası ticareti engelleyici politikalar, olumsuz etkisini sonraki yıllarda hissettirmeye başlamıştır. Nitekim Şekil 4’e göre 2009 ve 2010 yıllarında toplam mallar açısından gerçekleşen ihracat ve ithalat tutarları, 2008 yılı tutarlarının altında kalmıştır. Aynı durum 2015 ve 2016 yılları için de geçerlidir. Şekil 6’ya göre ise 2015-2017 döneminde toplam hizmetlere ilişkin ihracat ve ithalat tutarlarının 2014 yılı değerlerine ulaşamadığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla söz konusu dönemlerde ihracatlara yönelik uluslararası ticarete uygulanan müdahale ve kısıtlamaları incelemek, Türkiye’deki ihracat/ithalat düşüşlerin bu kısıtlamalardan ne derece etkilendiğini göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda 2009-2024 yılları arasında uluslararası ticarete uygulanan ihracat kısıtlamaları Şekil 7’de sunulmuştur:

Şekil 7: 2009-2019 Yılları Arasında Uygulanan İhracat Kısıtlamalarındaki Yıllık Yeni Müdahalelerin Düzeltilmiş Bazda Sayıları

Kaynak: (Demir ve Kurt, 2020, s. 385)

Şekil 7’de uluslararası ticareti engelleyici bir uygulama olan ihracat kısıtlamalarının 2014-2017 döneminde diğer dönemlere nazaran daha yoğun bir şekilde kullanıldığı açıkça görülmektedir. Bu durum Şekil 3 ve Şekil 4’de yer alan Türkiye’nin ihracat ve ithalat tutarlarına ilişkin 2014-2017 dönemindeki azalmayla paralellik sergilemektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin söz konusu dönemdeki ihracat ve ithalat tutarlarının, uluslararası ticarete yaşanan sınırlandırıcı politikalardan olumsuz etkilendiği ifade edilebilir. Ayrıca bu paralellik, yükselen bir piyasa olan Türkiye ekonomisinin, diğer uluslararası ticareti önleyici politika ve araçlardan da zarar görebileceğine dair bir gösterge niteliği taşımaktadır.

4. Sonuç

Bilindiği üzere korumacılık politikalarının kökenleri 15. ve 16. yüzyıllara uzanan merkantilist düşüncelere dayanmaktadır. Zaman içerisinde ise meydana gelen ekonomik hadiseler karşısında değişmiş, dönüşmüş bazen de serbest piyasa ekonomisinin gölgesinde kalmıştır. Ne var ki bu politikalar özellikle kriz dönemlerinde yeniden hatırlanmış ve ülkeler tarafından tekrar uygulanmaya konulmuştur. Nitekim 2008 küresel finans krizinin ardından ülkeler tarafından birtakım uluslararası ticareti sınırlandırıcı yöntemlere yeniden başvurulmuştur. Bu yöntemler ise yeni korumacılık yaklaşımına uygun şekilde çeşitli tarife dışı uygulamaları da bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada 2008 küresel finans krizinin ardından hayata geçirilen uluslararası ticareti önleyici politikaların neler olduğu, daha çok hangi ülkeler tarafından tercih edildiği ve bu politikalara karşı Türkiye ile birlikte yükselen piyasaların durumları ve tutumları analiz edilmiştir.

Bu konuda yapılan araştırmaların ampirik bulgularına göre 01.11.2009-01.11.2025 tarihleri arasında en fazla önleyici politikanın, ihracat sübvansiyonları hariç olmak üzere sübvansiyon uygulamaları üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu politikaları ise şartlı ticareti koruyucu önlemler ve ihracatla ilgili önlemler takip etmiştir. Bununla birlikte korumacı uygulamaların daha çok G-7 ülkeleri tarafından icra edildiği, yükselen piyasa ekonomilerinin ise uluslararası ticareti önleyici politikaları uygulamaktan ziyade bu politikalara daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla yükselen piyasaların bahse konu korumacılık önlemlerinden gelişmiş ülkelere göre daha fazla etkilendiği anlaşılmıştır. Bu yönüyle ele alındığında 2008 küresel finans krizinden sonra cereyan eden yeni korumacılık politikalarından yükselen piyasa ekonomilerinin daha fazla zarar gördüğü sonucuna varılmıştır.

Yükselen piyasa ekonomileri içerisinde bulunan Türkiye açısından uluslararası ticareti sınırlandırıcı politika ve araçların etkisini incelemek

üzere 2009-2024 dönemine ait ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır. Bununla birlikte aynı dönemde Türkiye'ye karşı başlatılan ve 30.06.2025 tarihi itibarıyla yürürlükte olan önlemler dikkate alınmıştır. Buna göre uluslararası ticarette uygulanan ihracat kısıtlamalarının, Türkiye'nin ihracat ve ithalat tutarlarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bu etkinin diğer yükselen piyasa ekonomileri açısından da benzer yönde gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Sonuç olarak özellikle gelişmiş ülkeler tarafından kriz dönemleri öne sürülerek diğer ülkelere karşı uygulanan uluslararası ticareti önleyici politika ve araçların, diğer ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Uluslararası ticaretin en önemli göstergelerinden olan ihracat ve ithalat tutarları, bu durumu açıkça göstermektedir. Sonuç olarak ulaşılan bulgular genel olarak uluslararası ticareti önleyici politika ve araçların daha çok gelişmiş ülkeler tarafından tercih edildiğini, yükselen piyasaların kısıtlayıcı uygulamaları yürürlüğe koymaktan ziyade daha çok bu uygulamalara maruz kaldığını, Türkiye'nin ise özellikle 2014-2017 döneminde artış gösteren ihracat sınırlandırmalarından olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir. Kriz dışı dönemlerde serbest ticaret ilkelerini savunan ve uluslararası kuruluşları bu ülkelere göre tasarlamaya çalışan gelişmiş ülkelerin, kriz ve kriz sonrası dönemlerde de serbest ticareti önceleyen bu tutumlarını sürdürmelerinin dünya ticaretinin geleceği açısından tutarlı bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Alagöz, M., & Ceylan, O. (2015). Dünya Ticaretinde Tarife Dışı Engeller: 2008 Krizi Sonrası Yaşanan Gelişmeler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(30), 59-85.
- Alschner, W., Elsig, M., Francois, J., & Manchin, M. (2025). Introduction: Tariff Turbulence: The New US Trade Policy and its Impact on the Global Trading System. *World Trade Review*, 24(4), 427-429. doi:10.1017/S1474745625101031
- Atabay Baytar, R. (2011). Küresel Kriz Sürecinde Artan Korumacı Önlemlerin Gelişmekte Olan Ülkelere Yansımaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 269-289.
- Altay, S. (2024). Trade policy review of Turkey. *The World Economy*, 47(9), 3861-3892.
- Aytekin, İ., & Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.
- Cengiz, O. (2020). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Yükselen Ticari Korumacılık ve G-20 Ülkeleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 13-26.
- Cengiz, O., & Develi, E. S. (2020). Yeni Dönemde Yükselen Korumacılık Eğilimi ve Küreselleşmenin Geleceği. *Sayıştay Dergisi*, 31(116), 91-119.
- Demir, R. A., & Kurt, A. S. (2020). Dış Ticarete Korumacılık ve Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Etkileri. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*(47), 381-399.
- Durusoy, S. (2013). Krizin Orta ve Uzun Vadeli Yıkıcı Etkisi : Yükselen Korumacılık. *International Conference on Eurasian Economies*, 510-517.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2014). *Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Global Trade Alert*. (2025, Kasım 1). https://www.globaltradealert.org/global_dynamics adresinden alındı
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Dış Ticarete Korumacılık: Paradigma Kayması (mı?). *Maliye Dergisi*(161), 76-104.
- Karaş, G. (2017). Bağımlılık Teorisi Perspektifinden DTÖ Kapsamındaki Korumacılık Politikası Araçlarının Kullanımı. *International Journal of Public Finance*, 2(2), 87-104.
- Kaya, M. (2019). ABD - Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 18-30.

- Koçakoğlu, M. A., & Özaydın, A. (2020). Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşı mı? Küresel Liderlik Savaşı mı? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 630-646.
- McDonagh, N. (2025). US-China competition, world order and economic decoupling: insights from cultural realism. *Australian Journal of International Affairs*, 79(3), 364–384. <https://doi.org/10.1080/10357718.2025.2471353>
- Özkaya, M. H., Bozduman, E. T., & Yılmaz, H. (2019). Küresel Ticarete Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşlarının Dünya ve Türkiye Ekonomisine Olası Yansımaları. In *7th SCF International Conference on "The Future of the European Union and Turkey-European Union Relations"*, 420-431.
- Parıltı, H. (2013). Uluslararası Ticarete Korumacılık ve 2008 Krizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 48(2), 90-123.
- Saray, O., & Çeker, K. (2019). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Korumacılık Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 219-233.
- Şanlı, O., & Ateş, İ. (2020). ABD-Çin Odaklı Ticaret ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 75-101.
- Taş, S., & İspiroğlu, F. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 225-242.
- Tekbaş, M., & Yıldırım, M. (2016). G-8 Ülkelerinde Yeni Korumacılık Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9), 456-479.
- Tuncer, S. (2012). Korumacılık Teori ve Uygulama. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(36), 238-266.
- United Nations Comtrade Database*. (2025, Ekim 30). 2019 International Trade Statistics Yearbook: <https://comtradeplus.un.org/> adresinden alındı
- Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. *SETA Analiz Yayınları*, 228, 1-25.
- World Trade Organization*. (2025, Ekim 30). <http://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=ln> adresinden alındı
- Yiğenoğlu, K. (2016). İktisadi Milliyetçilik ve Artan Korumacılık Eğilimleri: ABD Otomotiv Sektöründe Korumacılığın Ekonomi Politikası. *JOMELIPS*, 1(2), 17-37.
- Yılmaz, D., & Eryılmaz, F. (2020). Dünya Ticaret Korumacılığının Finansal Piyasalara Etkisi: Türkiye için Bir Analiz. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1), 616-635.

